

حقوق و تکالیف والدین و فرزندان در سبک زندگی قرآنی

(با استناد به آیات، روایات، مسائل روان‌شناختی و تحلیل میدانی دبیرستان های قم)

محمدرضا کوجک، زاده

سرشناسه : کوچک زاده، محمدرضا، ۱۳۴۵ -

عنوان و نام: تأثیر متقابل حقوق و تکالیف والدین و فرزندان در سبک زندگی قرآنی (با استناد به آیات، روایات، مسائل روان‌شناختی و تحلیل میدانی دبیرستان‌های قم) / محمدرضا کوچک‌زاده؛ ویراستار لیلا نادری بنی
مشخصات نشر: قم: انشراح، ۱۳۹۸.

شابک : ۹۶۴-۹۳۳۱۲-۹-۴ : ۹۷۸-۹۶۴-۴۰۰۰۰۰ ریال: وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص ۲۵۲-۲۶۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: تربیت خانوادگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام -- نمونه‌پژوهی

موضوع: Domestic education -- Religious aspects -- Islam -- Case studies

موضوع: رفتار والدین -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام نمونه‌پژوهی

موضوع: Parenting -- Psychological aspects -- Islam -- Case studies

موضوع: والدین در قرآن موضوع: Parents in the Qur'an

رده‌بندی کنگره: B۲۲۵۳/۱ رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۶۴۴ شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۷۸۸۹۲

شناسنامه کتاب

نام کتاب: حقوق و تکالیف والدین و فرزندان در سبک زندگی قرآنی

مؤلف: محمدرضا کوچک‌زاده

ویراستار: لیلا نادری بنی

حروفچینی و صفحه‌آرایی: لیلا نادری بنی

چاپ: باقری

نویت چاپ: اول / تابستان ۳۹۸

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قطع: وزیری

تعداد صفحه: ۲۶۴

نوع جلد: گالینگور

ناشر: انتشارات انشراح

قیمت: ۴۰ هزار تومان

ISBN: 978- 964-93312- 9-4

شابک: ۹۶۴-۹۳۳۱۲-۹-۴ : ۹۷۸

تلفن: ۰۹۱۲۷۴۹۲۹۹۱

«کلیه حقوق برای انتشارات انشراح محفوظ است.»

4522

۵۰۰

۱

۲۷۴

لا غری

تقدیم به:

بهترین خلق خدا، پیامبر گرامی اسلام ﷺ و وصی و جانشین بر حق ایشان، حضرت علی (علیه السلام) (دو پدر حقیقی امت اسلامی)

حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) سرور زنان دنیا و آخرت و مادر حقیقی زنان پاکدامن و فرزندان پاک و مطهر ایشان.

ارواح مطهر و مهربان پدر، مادر، دو برادر و دو خواهر عزیزم (رحمت الله علیهم) که عمر شریف خویش را صرف عبادت بندگی خالصانه پروردگار جهانیان نمودند.

همسر عزیزم که با عشق و صفا، فرزندانمان را برای آینده‌ای روشن، اما پرفرازونشیب و مهیّا می‌نماید.

فرزندان عزیزم که با رعایت قوانین اسلام و احترام به والدین، مدال (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ*أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ) را به گردن می‌آورند.

تمام پدران و مادران دلسوز و مهربانی که بهترین لذت زندگی‌شان، تربیت فرزندان شایسته است.

تمام فرزندانی که با رعایت حقوق والدین، بهشت را برای خود تضمین می‌کنند.

تمام خانواده‌هایی که عاشقانه و عادلانه و با رعایت حقوق یکدیگر، جامعه‌ای سالم و پرنشاط را می‌آفرینند و سعی در حفظ انسانیت خویش دارند.

فهرست

مقدمه	۹
پیش گفتار	۱۱
بخش اول: وظایف متقابل والدین و فرزندان	۱۵
جای نام خانواده در اسلام	۱۶
معنای واژگان	۱۸
۱. حق	۱۸
۲. تکلیف	۲۱
۳. والدین	۲۳
۴. فرزندان	۲۴
۵. سبک زندگی	۲۵
۶. سبک زندگی قرآنی	۲۷
وظایف والدین و فرزندان	۲۹
الف - وظایف والدین نسبت به فرزندان	۲۹
۱. انتخاب همسری پاک و شایسته	۳۲
۲. خودسازی والدین	۴۳
۳. تغذیه مناسب و حلال به خصوص در دوران بارداری و شیردهی	۴۴
۴. دوری از گناه و اعمال ناپسند (به خصوص در دوران بارداری و شیردهی)	۴۶
۵. بهرمند کردن کودک از شیر مادر	۴۷
۶. انتخاب نام نیکو برای فرزند	۴۹
۷. تأمین نیاز فرزند	۵۱
۸. محبت به فرزند	۵۴
۹. دعا برای فرزند	۵۵
۱۰. رعایت حقوق فرزند	۵۸
ب - وظایف فرزندان نسبت به والدین	۶۰
۱. احسان و نیکی به والدین	۶۳
۲. رعایت ادب و پرهیز از شکوه	۶۵
۳. بکار بردن الفاظ و کلمات زیبا	۶۹
۴. تواضع و فروتنی	۷۲
۵. طلب مغفرت و رحمت از خداوند	۷۵
۶. رفتار نیکو با والدین	۷۸

۷۹	۷. اطاعت از والدین
۸۱	۸. نگهداری و محافظت از والدین
۸۶	۹. عذرخواهی از والدین
۸۷	۱۰. سپاسگزاری از والدین
۹۰	نتیجه‌گیری

بخش دوم: موانع حقوق متقابل والدین و فرزندان..... ۹۱

الف - موانع انجام تکالیف والدین نسبت به فرزندان و آسیب‌های آن..... ۹۲

۹۲	۱. ناهمگونی گفتار و رفتار والدین
۹۴	۲. بی‌توجهی به شرایط زمان
۹۶	۳. سهل‌انگاری والدین نسبت به تربیت دینی فرزندان
۹۷	۴. سخت‌گیری غیرمنطقی
۹۹	۵. تربیت مستقیم
۱۰۰	۶. معرفی نادرست از اسلام
۱۰۱	۷. تبعیض بین فرزندان
۱۰۴	۸. عیب‌جویی و سرزنش فرزندان
۱۰۶	۹. عدم مسئولیت‌پذیری والدین
۱۰۸	۱۰. حرص و طمع در مال‌اندوزی

ب. موانع انجام تکالیف فرزندان نسبت به والدین و آسیب‌های آن..... ۱۱۱

۱۱۱	۱. عدم آگاهی کافی از فرهنگ اسلام
۱۱۶	۲. عدم تربیت صحیح اسلامی
۱۱۹	۳. عدم تعامل بین والدین و فرزندان
۱۲۰	۴. تکبر در مقابل والدین
۱۲۵	۵. قطع پیوند با والدین
۱۲۷	۶. دوستان نامناسب
۱۲۹	۷. فیلم‌ها و فضای مجازی
۱۳۱	۸. بی‌اعتنایی به جایگاه والدین
۱۳۵	۹. محیط نامناسب مدرسه
۱۳۵	۱۰. عدم ادراک کافی از والدین
۱۴۰	نتیجه‌گیری
۱۴۲	پیشنهادهات

بخش سوم: تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات..... ۱۴۴

الف- روش‌شناسی تحقیق.....	۱۴۵
۱. مقدمه.....	۱۴۵
۲. روش تحقیق.....	۱۴۶
۳. روش‌شناسی تحقیق.....	۱۴۶
طرح تحلیلی روش تحقیق (Directly observation).....	۱۴۷
۴. ابزار گردآوری داده‌ها.....	۱۴۷
۵. جامعه و نمونه آماری.....	۱۴۷
۶. اعتبار بایی ابزار پژوهش.....	۱۴۸
۷. پایایی پرسش‌نامه.....	۱۴۹
۸. شیوه تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۱۵۱
ب- نتایج تحقیق.....	۱۵۱
۱. مقدمه.....	۱۵۱
آمار توصیفی.....	۱۵۱
آمار استنباطی.....	۱۵۲
تحلیل آماری.....	۱۵۲
۲. تجزیه و تحلیل داده‌ها (آمار توصیفی) و اطلاعات پرسشنامه تکمیل شده توسط فرزندان.....	۱۵۲
الف- اطلاعات اولیه.....	۱۵۳
ب- سوالات پرسشنامه تکمیل شده توسط فرزندان.....	۱۶۳
۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها (آمار توصیفی) و اطلاعات پرسشنامه تکمیل شده توسط والدین.....	۱۹۳
الف- اطلاعات اولیه.....	۱۹۳
ب- سوالات پرسشنامه تکمیل شده توسط والدین.....	۱۹۹
۴. تجزیه و تحلیل اطلاعات (آمار استنباطی) پرسشنامه تکمیل شده توسط فرزندان.....	۲۲۹
۵. تجزیه و تحلیل اطلاعات (آمار استنباطی) پرسشنامه تکمیل شده توسط والدین.....	۲۳۴
۶. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادت.....	۲۳۷
ضمائم.....	۲۴۲
فهرست آیات.....	۲۴۲
فهرست منابع.....	۲۵۲

مقدمه

والدین و فرزندان حقوق متقابلی در قبال یکدیگر دارند. با توجه به اینکه اسلام یک آیین جامع و جاودانی است و برای نهاد خانواده نیز اهمیت فراوانی قائل است، از همین روی انتظار می‌رود که دستورات و ارشادهای قابل‌توجهی در بطن وظایف والدین و فرزندان، نسبت به همدیگر بیان‌شده باشد. اما امروزه با تأثیرپذیری از فرهنگ غرب و تبلیغات سوء در فضای مجازی، سعی در کمرنگ شدن این حقوق مقدس شده است.

اسلام از همان ابتدای تولد برنامه‌ها و دستورات خاصی را برای رشد و تربیت کودک تنظیم فرموده و اجرای آن را بر عهده خانواده قرار داده است؛ به‌طوری‌که در سراسر دوره کودکی و نوجوانی که مهم‌ترین دوران رشد و تربیت است، برنامه‌های خاص و سفارش‌های تربیتی بسیاری را چه در دوره بلوغ و چه در دوره نوجوانی، بیان داشته است.

بر این اساس اسلام با مدنظر قرار دادن تأثیرات خانواده در تربیت فرزندان، سلامت اجتماع را در گروی خانواده سالم می‌داند. خانواده سالم علاوه بر رشد و شکوفایی فرزندان، تربیت سالمی را که همسران از یکدیگر دریافت می‌دارند، نیز از نظر دور نگه نمی‌دارد. خانواده سالم محیط امنی برای همسران و فرزندان آنهاست که امنیت جامعه را فراهم می‌سازد.

در زمینه حقوق متقابل والدین و فرزندان، کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های زیادی تألیف شده و به آیات و روایات بسیاری مزین گشته است و برخی از آنها از مطالب روان‌شناختی نیز بهره برده و نویسندگان، برای نگارش این تحقیقات و کتب، متحمل زحمات زیادی شده‌اند؛ اما جای یک مبحث مهم در اکثر تحقیقات خالی است و این مطلب مهم عبارت است از اینکه رعایت و عدم رعایت حقوق متقابل

فرزندان و والدین چه اثراتی بر والدین، فرزندان و جامعه خواهد داشت؛ بنابراین این کتاب با بیان این مهم، با هدف ایجاد راهکارهای ایجاد همبستگی و تفاهم بین اعضای خانواده و روش‌های ادامه مسیر این تفاهم در سبک زندگی اسلامی، به رشته تحریر درآمده است.

www.ketab.ir

پیش گفتار

با وجود اینکه نهاد خانواده در اکثر جوامع مورد توجه است، ولی در جهان بینی اسلامی اهمیت و ارزش شایان توجهی به آن داده می شود. در این جهان بینی، خانواده گروهی متشکل از افراد است که دارای شخصیت مدنی، حقوقی و معنوی است که با عقد ازدواج پدید می آید. چنین ارتباطی یک رابطه ساده انگارانه و فاقد مسئولیت پذیری نیست؛ بلکه یک پیمان مهم و بااهمیتی است که از جنبه های مختلف برای طرفین مسئولیت ایجاد می کند، زیرا سلامت چنین پیمانی که اولین پایه های تشکیل یک خانواده است، ضامنی است برای سلامت کل جامعه.

از نظر اسلام، حقوق والدین و فرزندان متقابل و دوسویه است. هیچ گاه تمام حقوق برای والدین یا فرزندان، به تنهایی نیست، بلکه هر کدام موظفاند حقوق یکدیگر را رعایت کنند که نتیجه این رفتار اسلامی، صفا و صمیمیت در خانواده است. همان طور که رعایت حقوق فرزندان از جانب والدین، آثار مثبتی را به دنبال دارد، رعایت حقوق والدین از جانب فرزندان و احترام به آنان نیز نتایج مثبت و پرثمری را به دنبال خواهد داشت؛ زیرا احترام به پدر و مادر یکی از راه های قدرشناسی از زحمات و فداکاری های آنان است که امری فطری و مورد تأیید هر انسان عاقل است و در مقابل، هر گونه بی حرمتی به آنان، مورد سرزنش و توبیخ است.

خداوند منان به پاس قدردانی از تلاش های خالصانه پدر و مادر، در آیات متعدد، احترام به آنان را به ویژه در پیری، بر فرزندان لازم و هر گونه بی احترامی، حتی در کوچک ترین شکل آن مانند آف گفتن به آنان را نهی فرموده است.

با توجه به اهمیت موضوع و از آنجایی که حرفه و شغل این جانب به مدت سی سال تدریس در آموزش و پرورش بوده است و باروحیه جوانان و دانش آموزان آشنایی دارم، پاسخ به خواسته ها و انتظارات شرعی و قانونی آنان را برای جامعه مفید می دانم

و از سوی دیگر احترام به والدین و رعایت حقوق آنان از طرف فرزندان، دستور و فرمان الهی و قرآنی است که لازم است به درستی به مرحله اجرا درآید.

از این رو این کتاب که برداشتی است از پایان نامه «تأثیر متقابل حقوق و تکالیف والدین و فرزندان در سبک زندگی قرآنی (با استناد به آیات، روایات، مسائل روان‌شناختی و تحلیل میدانی دبیرستان‌های قم)»، با هدف شناخت متقابل حقوق و تکالیف اعضای خانواده در اختیار خانواده‌ها قرار می‌گیرد و امید است نتایج آن در اعتلای روابط خانواده مثمر ثمر واقع گردد.

این کتاب در سه بخش تدوین شده است و با توجه به اینکه بخش سوم آن کاری میدانی و همراه با تحلیل آماری است، کاری جدیدی به شمار می‌آید.

بخش اول، خود شامل دو قسمت است: قسمت اول به وظایف والدین نسبت به فرزندان می‌پردازد و شامل عناوین ذیل می‌باشد:

- ۱- انتخاب همسری پاک و پیراسته، ۲- خودسازی والدین، ۳- تغذیه مناسب و حلال مادر، ۴- دوری از گناه و اعمال ناپسند، ۵- بهره‌مند کردن کودک از شیر مادر، ۶- انتخاب نام نیکو برای فرزند، ۷- تأمین نیاز فرزند، ۸- محبت به فرزند، ۹- دعا برای فرزند و ۱۰- رعایت حقوق فرزند (مانند حق حیات، حق حرمانت، امنیت و...)

قسمت دوم وظایف فرزندان نسبت به والدین را بیان می‌کند و شامل این مباحث است:

- ۱- احسان و نیکی به والدین، ۲- رعایت ادب و پرهیز از شکوه، ۳- بکار بردن الفاظ و کلمات زیبا، ۴- تواضع و فروتنی، ۵- رفتار نیکو با والدین، ۶- دعا و طلب مغفرت، ۷- اطاعت از والدین، ۸- نگهداری و محافظت از والدین، ۹- عذرخواهی از والدین و ۱۰- سپاس‌گزاری از والدین.

بخش دوم نیز دو قسم دارد در بخش اول موانع انجام تکالیف والدین نسبت به فرزندان، به شرح زیر تبیین شده است:

۱- ناهمگونی گفتار و رفتار والدین، ۲- بی‌توجهی به شرایط زمان، ۳- سهل‌انگاری والدین نسبت به تربیت دینی فرزندان، ۴- سخت‌گیری غیرمنطقی، ۵- تربیت مستقیم، ۶- معرفی نادرست از اسلام، ۷- تبعیض بین فرزندان، ۸- عیب‌جویی و سرزنش فرزندان، ۹- عدم مسئولیت‌پذیری والدین و ۱۰- حرص و طمع در مال‌اندوزی.

قسمت بعدی این فصل از موانع انجام تکالیف فرزندان نسبت به والدین و آسیب‌های آن سخن گفته شده است که شامل عناوین ذیل می‌باشد:

۱- عدم آگاهی کافی از فرهنگ اسلام، ۲- عدم تربیت صحیح اسلامی، ۳- عدم تعامل بین والدین و فرزندان، ۴- تکبر در مقابل والدین، ۵- قطع پیوند با والدین، ۶- دوستان نامناسب، ۷- فیلم‌ها و فضای مجازی، ۸- بی‌اعتنایی به جایگاه والدین و ۹- محیط نامناسب مدرسه و ۱۰- عدم ادراک کافی از والدین.

بخش سوم که به صورت میدانی است، در دو مرحله انجام شده است: مرحله اول به صورت شفاهی و مصاحبه حضوری و توزیع پرسشنامه‌ای که هرکدام حاوی پنجاه سؤال بود. پرسشنامه اول مخصوص دانش‌آموزان و پرسشنامه دوم و سوم مخصوص دانش‌آموزان و اولیاء آنان جهت راستی آزمایی تهیه شده بود.

مرحله دوم بین دانش‌آموزان چهار ناحیه قم در مقطع متوسطه دوم که دو دبیرستان پسرانه (ناحیه دو و چهار) و دو دبیرستان دخترانه (ناحیه یک و سه) با جامعه آماری ۱۴۰۰ نفر صورت پذیرفت که نتایج این تحلیل آماری در این بخش آمده است.

در پایان شایسته و ضروری است از زحمات تمام کسانی که در تألیف و تکمیل این کتاب صمیمانه یاری‌ام نمودند تقدیر و تشکر به عمل آورم؛ از تمامی اساتید و مسئولین محترم دانشگاه علوم و معارف قم عموماً و از رهنمودهای ارزشمند جناب آقای دکتر سید عبدالرسول حسینی زاده و دکتر امیر حمزه مهرابی خصوصاً تشکر می‌نمایم و توفیق تمامی مسئولین و اساتید و عوامل اجرایی دانشگاه علوم قرآنی را از خداوند متعال خواستارم. همچنین از دو دانش‌آموخته برتر مقطع کارشناسی ارشد رشته تفسیر قرآن کریم، خانم‌ها، سیده راضیه پورمحمدی و لیلا نادری کمال تقدیر و تشکر را دارم.

« کتاب حاضر، حاصل پایان‌نامه کارشناسی اینجانب محمدرضا کوچک‌زاده در رشته علوم قرآنی است که در سال ۱۳۹۷ در دانشکده تفسیر و معارف قرآن قم دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم به راهنمایی آقای حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید عبدالرسول حسینی‌زاده از آن دفاع شده است.»

«و من الله التوفيق»

محمدرضا کوچک‌زاده

۱۳۹۸/۴/۱۳

برابر با ولادت کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه سلام الله علیها